

УДК: 504.75.05

DOI 10.33514/1694-7851-2023-2-145-148

Сеитова М.У.

ага окутуучу

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

sminavar@List.ru

Акжолтоева Р.

ага окутуучу

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

rakjoltoeva1953@mail.ru

АЙЛАНА-ЧӨЙРӨНҮН АБАЛЫ ЖАНА АДАМДАРДЫН ДЕН-СОЛУГУНА ТИЙГИЗГЕН ТААСИРИ

Аннотация. Айлана-чөйрөнүн абалы, адамдардын ден-соолугуна тийгизген таасири азыркы коомдогу жана социалдык факторлорунун комплекстүү таасири. Калктын ден соолугу - бул ар кандай экологиялык факторлордон көз каранды. Коомдогу калктын ден-соолугунун бир канча көрсөткүчтөрү бар. Ден-соолуктун социалдык факторлору коомдук саламаттык сактоонун маанилүү негизги милдеттеринин бири. Социалдык-экономикалык шарттар. Климаттык факторлордун адамдардын күнүмдүк жашоосуна болгон таасири.

Негизги сөздөр: коом, калк, ден соолук, айлана-чөйрөнүн абалы, экологиялык факторлор, социалдык-экономикалык шарттар, климаттык факторлор.

Сеитова М.У.

старший преподаватель

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г. Бишкек

sminavar@List.ru

Акжолтоева Р.

старший преподаватель

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г. Бишкек

rakjoltoeva1953@mail.ru

СОСТОЯНИЕ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ЗДОРОВЬЕ ЧЕЛОВЕКА

Аннотация. Состояние окружающей среды, влияние на здоровье человека – это комплексное воздействие социальных факторов в современном обществе. Здоровье населения зависит от различных факторов окружающей среды. Социальные факторы и социально-экономические условия являются одной из важнейших основных задач общественного здравоохранения. Также значительное влияние на здоровье и повседневную жизнь человека оказывают климатические факторы.

Ключевые слова: общество, население, здоровье, состояние окружающей среды, экологические факторы, социально-экономические условия, климатические факторы.

Seitova M.U.

Senior Lecturer

Kyrgys State University named after I. Arabaeva

Bishkek c.
sminavar@List.ru

Akzholtoeva R.

Senior Lectur

Kyrgys State University named after I. Arabaeva

Bishkek c.

rakjoltoeva1953@mail.ru

THE STATE OF THE ENVIRONMENT AND THE IMPACT ON HUMAN HEALTH

Abstract. The state of environment, impact on human health is a complex impact of social factors in modern society. The health of the population depends on various environmental factors. There are several indicators of the health of the population in the community. Social factors of health are one of the most important basic tasks of public health. Socio-economic conditions. The influence of climatic factors on the daily life of a person.

Keywords: society, population, health, state of the environment, ecology factors, socio-economic conditions, climatic factors.

Коомдогу адамдардын ден-соолугу бул – айлана-чөйрөнүн биологиялык жана социалдык факторлорунун комплекстүү таасиринен улам калктын саламаттыгы, социалдык-саясий жана экономикалык системанын, ага көз каранды болгон коомдун жашоо шарттар.

Калктын ден соолугу – бул ар кандай экологиялык факторлордон көз каранды жана калктын жашоо образынын таасиринен улам өлкөнүн эң маанилүү экономикалык жана социалдык потенциалы жогорулайт жана адамдардын жашоосунун сапатынын жогорулатууга жана алардын коопсуздугун оптималдуу деңгээлде камсыз кылууга мүмкүндүк берет [2].

Коомдогу калктын ден-соолугунун көрсөткүчтөрү төмөнкүлөр: медициналык камсыздоо, демографиялык басымдуулук, ички жана сырткы миграция, төрөт, өлүм, калктын табигый өсүшү, жаны төрөлгөн ымыркайлардын өлүмү, мөөнөтүнөн мурда төрөлгөндөрдүн санынын көптүгү, адамдардын орточо жашоо узактыгы [1].

Акыркы жылдардагы Бүткүл дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюмунун берген эксперттик баасына ылайык, ар бир адамдын ден-соолугунун абалы төмөнкү фактордон көз каранды:

- Генетика 20% га (тукумдан берилүүчү оорулар);
- Жашоо образы 50% га. (коркунучтуу факторлор: тамеки чегүү, алкогольдук ичимдиктер, наркотикалык заттар, ашыкча салмак, кыймылсыз жашоо образы);
- Айлана-чөйрөнүн булгануусу же экологиянын бузулушу – 20% га, (коопсуздук, аба, суу, топурактын булгануусу, жаратылыш кырсыктарынын болуусу);
- медициналык кызматтын жетишсиздиги, сапатсыз тейлө жана дарыларды ашыкча колдонуу – 10%.

Жогорудагы берилген таасирлерден сырткары коомдогу калктын ден-соолугуна социалдык факторлордун таасири өзүнчө айырмаланат:

- экономиканын өсүүсү же төмөндөшү;
- билим берүү жана анын сапаты;
- адамдардын жашаган жеринин шарттары;
- ички жана сырткы миграциянын күч алышы.

Ден-соолуктун социалдык факторлору коомдук саламаттык сактоонун маанилүү негизги милдеттеринин бири [4].

Калктын ден соолугуна курчап турган айлана-чөйрөнүн факторлорунун (табигый жана социалдык) комплекстүү таасиринин мүнөзүн аныктоо, социалдык-экономикалык шарттарды эске алуу менен калктын ден-соолугунун калыптанышынын мыйзам ченемдүүлүктөрүн жана тенденцияларын издөө болуп саналат.

Коомдук ден соолукту калыптандыруу факторлордун комплекстүү таасири менен шартталган, аларды төмөнкүдөй негизги топторго бириктирүүгө болот:

- саясий (мамлекеттик социалдык саясат, саламаттык сактоо жаатындагы саясат, саламаттык сактоо системасын мамлекеттик жөнгө салуу, саламаттык сактоо жаатындагы укуктук актылар ж.б.);

- социалдык-экономикалык (саламаттык сактоо системасын каржылоо, эмгек жана тиричилик шарттары, тамактануу, саламаттык сактоо системасын уюштуруу, жашоо образы ж. б.);

- жаратылыштык-климаттык, экологиялык (айлана - чөйрөнүн абалы жана булганышы);

- биологиялык (жынысы, курагы, тукум куучулук, улуттук таандыктыгы). Коомдук саламаттыкты сактоонун эң маанилүү жетишкендиктеринин арасында биринчи кезекте белгилей кетүү керек медициналык-социалдык жана эпидемиологиялык изилдөөлөр [3].

Заманбап дүйнөдө адамдын ден- соолугуна экологиялык факторлордун ар кандай касиеттери жана сапаттары көбүрөөк таасир этүүдө. Заманбап дүйнөдөгү бардык оорулардын болжол менен 85% адамдын күнүмдүк иш-аракетинен улам келип чыккан жагымсыз экологиялык шарттар менен байланышкан. Бүгүнкү күнгө чейин дүйнө жүзүндө уламдан-улам жаңы изилденбеген диагноз коюуга мүмкүн болбогон оорулардын түрлөрү пайда болууда, алардын пайда болуу себептерин аныктоо мүмкүн эмес. Ошондой эле, кээ бир оорулар оорулуу адамдарды дарылоодо кыйынчылыктарга алып келет, өзгөрүүлөргө дуушар болот [6].

Ошондуктан «Адамдын ден соолугу жана айлана-чөйрө» маселеси азыркы учурда бүткүл дүйнө жүзү боюнча өтө курч турган маселе болууда.

Адамдардын ден-соолугуна таасир этүүчү эң маанилүү экологиялык факторлор төмөнкүлөр:

1. Климаттык факторлор адамдардын күнүмдүк жашоосунда аба-ырайы жашоо жыргалчылыгына жана иштөөсүнө чоң таасирин тийгизет.

Адамдын жыргалчылыгына таасир этүүчү эң кеңири таралган факторлор бул атмосфералык басымдын жана электромагниттик талаанын өзгөрүшү. Абанын нымдуулугунун өзгөрүшү, жамгыр же кар түрүндөгү жаан-чачындар, катуу шамал, аба-ырайынын кескин өзгөрүшү жана башкалар да таасирин тийгизиши мүмкүн. Бул таасирге ылайык, баш оору, сөөк жана муундардын ооруларынын күчөшү, кан басымынын төмөндөшү же жогорулашы пайда болот. Алсак абанын температурасы бир кыйла төмөндөгөн болсо, анда адам гипотермиянын алдын алуу үчүн чараларды көрүшү керек. Болбосо, курч респиратордук оорулар менен ооруп калуу ыктымалдыгы жогорулайт. Бирок аба ырайынын бардык өзгөрүүсү адамдын организминде таасир эте бербейт. Эгерде адамдын ден-соолугу чың болсо, иммунитетти күчтүү болсо, анда организм жаңы шарттарга тез көнөт. Ал эми денеси алсыраган адам аба ырайынын өзгөрүшүнө реакция кылып, ооруну жана алсыздыкты пайда кылат.

2. Химиялык факторлор өтө коркунучтуусу адамдар үчүн. Бирок химиялык заттар айлана чөйрөгө-адамдардын ар кандай иш аракеттеринин натыйжасында атмосферага ар кандай булгоочу заттардын көп санда чыгышы менен коштолот. Химиялык заттар абаны, топуракты, сууну булгайт, андан кийин айлануу жолдору аркалуу адамдын организминде булганган сууну керектөө, зыяндуу химиялык элементтер менен каныккан аба менен дем алуу, химиялык заттар колдонулган айыл-чарба продукциялары менен азыктануу аркылуу таркайт. Натыйжада организмде уулуу заттар топтолуп, баш айлануу, жүрөк айлануу, аллергия, шишик оорулары, дем алуу органдарын жабыркатат.

Эгерде уулу заттар адамдын организминде үзгүлтүксүз кирип турса, анда тез чарчоо, уйкуунун бузулушу, апатия, көңүл буруунун начарлашы, нерв системаларынын бузулушу, иммунитеттин түшүшү, ички физиологиялык процесттердин бузулушу менен коштолгон онокот ооруларды пайда болот.

3. Биологиялык факторлор да булганган абада ар кандай оору козгогучтар аркылуу таркалат. Айлана-чөйрөдө адам ооруларынын булагы болгон түрдүү вирустар, бактериялар

жана башка микроорганизмдер бар. Ошондуктан, оорулардын алдын алуу үчүн жеке гигиеналык эрежелерди сактоо зарыл:

ар кандай шарттарда даярдалган тамактар менен азыктанууну чектөө, азык заттардын чыккан мөөнөтүнө көңүл буруу, ичүүчү сууну кайнатуу, териге зыян келтирген учурда өз убагында дарылоо аркылуу сактаныш керек.

4. Физикалык факторлор бул ызы-чуу адамдын жашоосунун жана ден-соолугунун бардык аспектилерине таасир этүүчү жагымсыз факторлордун бири болуп саналат. Ызы-чууга көнүү физикалык жактан мүмкүн эмес. Ал ар дайым адамдын ден соолугуна жана эмгекке жарамдуулугуна коркунуч келтирет. Ызы-чуунун жогору болушу адамдын ден-соолугуна тийгизген таасиринин эң коркунучтуусу угууну начарлатат, нерв системасын жабыркатат, чарчоону, тез-тез баш ооруну пайда кылат; ден соолукту начарлатат, жумушка болгон эффективдүүлүктү начарлатат, көңүл буруунун курчтугун төмөндөтөт, кыжырдануу сезимин жана нерв системасынын бузулушун тез чарчашын жаратат.

Адам менен курчап турган айлана-чөйрөнүн ортосундагы мамиленин өтө курчуган проблемасы сапаттык жактан жаңы деңгээлге чыкты. Адамдын ден соолугу жаратылышты ийгиликтүү пайдалануунун ченемдик көрсөткүчтөрүнүн бири катары каралат. Адамдын айлана-чөйрөсүнүн абалы анын ден-соолугунун эң маанилүү компоненттеринин бирине да физикалык, психикалык, социалдык жактан эч кандай зыян келтирбей адамдардын бейпил жашоосун камсыз кылуу зарыл.

Комплекстүү талдоонун негизинде төмөнкүдөй жыйынтык чыгарууга болот: 1) ден-соолуктун абалы жөнүндө маалыматты чогултуу; 2) ден-соолуктун абалы жөнүндө маалыматты иштеп чыгуу жана талдоо; 3) айлана-чөйрөнүн факторлорунун ден-соолуктун абалы менен байланышта болгон себептерин ачык көрсөтүү; 4) чөйрөнүн факторлорун багыттуу изилдөө жана ден-соолуктун мүнөздөмөлөрүн терең изилдөө; 5) айлана-чөйрөнүн факторлору менен ден-соолуктун мүнөздөмөлөрүнүн ортосундагы сандык көз карандылыкты аныктоо; 6) оорулардын пайда болуусун алдын алуу үчүн айлана-чөйрөнү чыңдоо боюнча чечимдерди кабыл алуу; 7) кабыл алынган чечимдерди өз убагында ишке ашыруу; 8) кабыл алынган чечимдердин натыйжалуулугун жана аткарылышын учурунда текшерүү зарыл.

Колдонулган адабияттар:

1. Андерсон Дж. М. Экология и науки об окружающей среде: биосфера, экосистемы, человек: Пер. с англ. – Л.: Гидрометеиздат, 1985. – 166 с.

2. Алшынбекова Г.К., Шадетова А.Ж., Тебенова К.С., Калиева И.А., Шокабаева А.С., Рымханова А.Р., Мусеева Г.Н. Воздействие загрязнения окружающей среды как фактор риска для здоровья населения // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2016.

3. Голиков Р.А., Суржиков Д.В., Кислицына В.В., Штайгер В.А. Влияние загрязнения окружающей среды на здоровье населения // Научное обозрение. Медицинские науки. – 2017. – № 5. – С. 20–31.

4. Келина Н.Ю., Безручко Н.В. Экология человека. – Ростов н/Д: Феникс, 2009. – 394 с.

5. Крюкова Д.А. Здоровый человек и его окружение: учебное пособие / Д.А. Крюкова, Л.А. Лысак, О.В. Фурса. – Изд. 3-е. – Ростов н/Д: Феникс, 2005. – 381 с.

6. Плотникова Е.Ю. Влияние окружающей среды на здоровье человека // Современные научные исследования и инновации. 2020. № 12 [Электронный ресурс]. URL: <https://web.snauka.ru/issues/2020/12/94166> (дата обращения: 10.05.2023).

Рецензент: биолог. илим. канд., доц. Сазыкулова Г.Дж.